

Ble jeg rystet nå?

Arne Repål

spesialrådgiver OU, Klinikk psykisk helse og rusbehandling, Sykehuset i Vestfold HF.
Spesialist i klinisk psykologi.

Med boken *Tvang og tvil. En innsideberetning fra norsk psykiatri* har psykiateren og forfatteren Marianne Mjaaland levert sitt bidrag til virkelighetslitteraturen.

«ALT I DENNE boken er sant, i betydningen: Dette har skjedd. Hendelsene har skjedd, og de har skjedd slik jeg har beskrevet dem.» Slik innleder forfatteren boken, og lest i sammenheng med baksideteksten som lover «et unikt og rystende innblikk i en psykiatri der det verken finnes standardiserte behandlingsmetoder eller definerte behandlingsløp» aner jeg som leser hva som er i vente.

Kritikk av norsk psykiatri er ikke noe nytt, ofte på sin plass, så spørsmålet er mer om boken tilfører denne kritikken noe nytt, om den bidrar med konstruktive og realistiske løsninger. Et annet bidrag ville være å beskrive de mange faglige og personlige dilemmaene det er å jobbe i et felt som i liten grad har et vitenskapelig fundament, og som bærer i seg mye smerte. Et felt som preges av store ideologiske og faglige motsetninger, som tidvis har vært og mange steder fortsatt er preget av profesjonskonflikter, og der de ansatte skal balansere mellom rollen som vokter og behandler, frihet og tvang, fag og juss. Der det i enkelte tilfeller handler om liv og død. I møtet med de dårligste pasientene er det tvilen omkring dette forfatteren innledningsvis sier hun vil skildre. Det vil i så fall være en ny og forfriskende vinkling.

Den bastante innledningen gjorde meg skeptisk. Den skapte umiddelbart en distanse mellom meg og forfatterstemmen. Alt på side 10 kunne jeg imidlertid lese: «Det gir seg selv at situasjoner jeg har gjenfortalt, er silt gjennom min forståelse og min hukommelse, i blant farget av min forutinntatthet og min sårbarhet, forvrengt av mine blinde flekker.» Jeg leste videre med et mer åpent sinn. Det er mulig jeg er litt vrang når jeg leser den innledende teksten slik, men jeg fikk umiddelbart en påtvunget følelse av at boken skulle oppfattes som en sensasjon. At jeg skulle bli rystet i mitt innerste. Hvorvidt jeg ble det, skal jeg komme tilbake til.

Marianne Mjaaland *Tvang og tvil. En innsideberetning fra norsk psykiatri* Kagge forlag, 2017. 350 sider

Mye om mangt

Boken, som med noter teller 350 sider, er skrevet med en personlig fortellerstemme. Kagge forlag kaller sjangeren en yrkesbiografi. Gjennom beskrivelser av pasienter og kollegaer gir forfatteren leseren et innblikk i sine erfaringer fra dagens psykiatri. Erfaringene er hentet fra Lier, Blakstad og Drammen DPS, og spenner over en periode på 15 år. I denne perioden går forfatteren fra å være lege i spesialisering til å bli en erfaren psykiater. Det hører med til historien at forfatteren var 47 år da hun begynte dette løpet og tidligere blant annet hadde jobbet som kirurg, noe hun flere steder i boken vender tilbake til. Kollegaer er ikke alltid skildret i det beste lys, tidvis som personer med skjulte agendaer og varierende motiver. Personkarakteristikkene kan være fargerike. Om overlege Cato Volden skriver forfatteren blant annet: «Skjønner ikke hvorfor jeg får frysninger. Fingrene hans er lange og knoklete. Hvorfor tenker jeg på Cruella de Ville?» Et annet sted, fra et fagmøte, skriver hun: «Jeg ser hvordan psykologene zoomer inn på byttet nå.» Et levende språk, med andre ord.

Jeg liker teksten best når det motsetningsfylte og sårbare får plass, det er da den bidrar med noe nytt

Forfatterens personlige fortellerstil fungerer godt. Dette er deler av norsk psykiatri sett og tolket gjennom hennes blikk. Bokens hovedtekst handler om forfatterens møte med psykiatrien som system, kollegaene og pasientene, men det er flere andre sidefortellinger her. Gjennom boken får vi således historiske tilbakeblikk på norsk psykiatri historie, synspunkter på andre faggrupper, ikke minst psykologene og Norsk psykologforening. Mye plass er viet tanker rundt psykiatri som fag. Forfatteren åpner også litt opp for egne problemer. Uten å bli for påtrengende eller detaljert gir hun leseren et innblikk i at livet ikke alltid har vært like enkelt. Disse livserfaringene kommer mest frem mot slutten av boken.

Jeg synes det er artig med hennes undring over hvorfor Psykologforeningen vil at psykologer skal bli så lik psykiatere, og slik hun ser det, foreningens kamp for å utvide sykdomsbegrepet. Samtidig bidrar de mange sidesporene til å ta fokus bort fra det forfatteren innledningsvis beskriver som sin hovedintensjon med boken.

Ikke rystet

Jeg kjenner igjen de mange dilemmaene som skisseres: normalitet versus galskap, diagnosers tilkortkommenhet, tvang versus frivillighet og medikamenter versus samtalerapi. Her vil nok mange som jobber med de alvorligste psykiske lidelsene, kunne bidra med eksempler fra egen behandlingshverdag. Kunnskapsbasert tilnærming versus den mer intuitive erfaringsbaserte er også utfordrende. Det kan være farlig å stole på magefornemmelsen, men kunnskapsgrunnlaget kan, som forfatteren selv peker på, være av varierende kvalitet. Faget psykiatri innebærer at vi ofte befinner oss på tynn is. Mjaaland gir da også eksempler på at hun selv tyr til intuisjonen iblant. Hun berører også kravet om dokumentasjon versus tid til pasienter og telling av aktivitet fremfor evaluering av effekt, utfordringer som langt på vei er ledelsesstyrt. Profesjonskampene og andre interessekonflikter er også omtalt. For meg er mange av dilemmaene Mjaaland beskriver, en iboende del av faget psykiatri. Dette er problemstillinger som krever en konstant høy årvåkenhet med hensyn til hvordan vi håndterer dem, og joda, tidvis en langt større ydmyket enn hva fagfeltet selv av og til viser. Sett i det perspektivet er boken til Mjaaland et velkomment bidrag.

Men jeg sitter ikke igjen rystet eller sjokkert etter å ha lest den. Tvert imot ble jeg sittende og nikke gjenkjennende til mye av det forfatteren skriver. Det kan selvsagt skyldes for mange år som aktør med ulike roller i norsk psykiatri, men jeg tror også mange av mine kollegaer vil kunne nikke gjenkjennende til mye. Da tenker jeg ikke på profesjon, for skillelinjene jeg har sett, går ofte på tvers av profesjonsgrensene.

Ikke unikt

Er bildet forfatteren gir av norsk psykiatri, så unikt som bokens baksidetekst lover? For å ha noe å sammenligne med gjenleste jeg Einar Kringlens bok *Norsk psykiatri gjennom tidene* for å se om det var sammenfall i tematikk. Den kom ut i 2007 og berører mange av de samme temaene som Mjaaland tar opp, ofte med et like kritisk blikk. Ett eksempel: Forfatteren er opptatt av at psykiatrien for en stor del bygger på et diagnosesystem som ikke har substans. Kringlen er minst like kritisk: «DSM-III ble snart

tatt i bruk internasjonalt, også i Norsk psykiatrisk forening, og dessverre ble man ofte mer opptatt av diagnosens reliabilitet enn dens validitet.» Mjaaland peker på at legemiddelindustriens medvirkning til utvikling av diagnosesystemet «må anses som ren korrupsjon, med betydelig inntjening som resultat». Kringlen skriver: «Hvem tjente på DSM-III? Den biologiske og diagnostiske psykiatrien, psykiaterne som profesjon og selvsagt den farmasøytiske industrien.» Svakheter ved diagnosesystemet er også kjent utenfor psykiatrien. I Siri Hustvedts bok *Livet. Tanken. Blikket* gjengir hun et tidlig utkast til boken *Når du ser meg*. Her legger hun følgende ord i munnen på psykiateren som er fortelleren: «Psykiatriens bibel, DSM, er et eneste rot til tross for at den er seriøs og streber etter å være presis.»

Best i det komplekse og sårbare

Mitt poeng er at forfatterens synspunkter ikke er nye. Mange har fremmet dem før. Da blir måten de fremføres på, av større interesse. I boken skifter teksten fra å være en personlig skildring til å bli rene faglige avhandlinger. Noen ganger fungerer disse overgangene greit, andre ganger bidrar de til å ta fokus bort fra den personlige beretningen. Dette er ikke en kritikk av forfatterens faglige refleksjoner som sådan, isolert sett synes jeg de er interessant lesning med flere gode poenger.

Tvang og tvil er en debattbok der tvilen, på tross av tittelen, har fått en noe begrenset plass

Jeg liker teksten best når det motsetningsfylte og sårbare får plass, det er da den bidrar med noe nytt. Noen steder skjer det også med litt humor, som når hun beskriver hvordan den rasjonelle delen av henne heller til kognitiv terapi som metode, mens hjertet lengter etter en psykodynamisk tilnærming. «Kognitiv teori er omtrent like knusktørt som en lærebok i kirurgi. Jeg vil heller ha underbevissthets og forsvarsmekanismene, Ødipus og Elektra, libido og thanatos, penismisunnelse og dramaet om id, ego og superego ...» (s. 256). Nettopp, og jeg skjønner hvorfor hun er skeptisk til diagnoser og pakkeforløp.

En debattbok

Tvang og tvil er en debattbok der tvilen, på tross av tittelen, har fått en noe begrenset plass. Flere steder skal forfatteren ha ros for å frem dilemmaene hun selv opplever knyttet til egne faglige valg. Men litt for ofte synes jeg det er forfatterstemmen som står for fasiten, den som vet best, den som ordner opp der andre har sviktet. Noen ganger skjer det med kunnskap, andre ganger ved hjelp av ren intuisjon: «For det er noe grunnleggende som ikke stemmer her, i hvert fall hvis referanserammen er schizofreni. Det vet jeg med en intuisjon jeg foreløpig ikke kan definere nærmere» (s. 188). *Fornuft og følelser* er en annen kjent tittel som kanskje kunne passet godt også på denne boken.

Det som innledningsvis gjorde meg skeptisk til boken, er den litt tunge tabloide innpakningen. Jeg synes temaet er for komplekst til det. For de dårligste pasientene, de forfatteren først og fremst har i tankene, er spennet mellom uklar psykiatri og virkelighetsfjern juss den tynne linen den faglig ansvarlige ofte må balansere på. Sett med et litt kritisk blikk kan det i boken noen ganger bli litt langt mellom «de gode viljene», og det er fristende å sitere en gammel tekst av Procul Harum:

«Psychiatrists and Lawyers destroying mankind

Drivin' 'em crazy ... and stealing 'em blind.»

Men alt i alt synes jeg forfatteren har skrevet en personlig og god bok som berører mange viktige temaer. At så mye plass er viet psykologer og Norsk psykologforening, synes jeg vi som faggruppe skal bære over med. Det er også flere av oss som deler mange av forfatterens synspunkter. Med deler av boken skriver Mjaaland seg inn i en tradisjon der det fenomenologiske perspektivet er rådende. Flere bøker har beskrevet psykiatrien fra pasientens ståsted. Amalie Skram dro veksel på egne erfaringer da hun skrev *Professor Hieronimus* og *På Sct. Jørgen*. Carl Frederik Prytz skrev *De vindskeive* og Arnhild Lauveng har skrevet *I morgen var jeg alltid en løve*, for å nevne noen. *Tvang og tvil* skildrer norsk psykiatri fra en behandlers ståsted. Selv om den er polemisk i stilen, rører den ved noe av det sårbare ved å være i denne rollen, tidvis lar den tvilen slippe til. Det er da den bidrar med noe nytt, det er da den drar meg som leser inn i teksten.